

4. Економічні та агротехнологічні аспекти підвищення ефективності виробництва продовольчого зерна ярої пшениці в умовах Степу України / [Бойко В.І., Рибка В.С., Ковтун О.В., Андрійченко Л.В.] // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 41–48.

5. Чмирь С.М. Особливості формування ринку продовольчого зерна у південному регіоні / С.М. Чмирь // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 56–58.

6. Нечаев В.И. Основные направления повышения устойчивости зернового производства / В.И. Нечаев, В.В. Мойсеев, В.В. Бондаренко. – Краснодар: Кубанский ГАУ, 2006. – 402 с.

Организационно-экономические основы производства зерновых культур на сельскохозяйственных предприятиях Украины

В.М. Цихановская

В статье осуществляется оценка первопричин, влияющих на снижение объемов производства зерновых культур сельскохозяйственными предприятиями. Особое внимание уделялось роли государства в наращивании объемов производства.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, зерновые культуры, урожайность, инфраструктуры.

Organizational and Economic Fundamentals production of grain crops in the agricultural enterprises of Ukraine

V. Tsihanovskaya

Estimate the underlying causes that affect the production levels of cereals farms. Particular attention was paid to the state's role in lengthened output.

Key words: farms, crops, productivity, infrastructure.

УДК 338.434:631.147

СОКОЛЬСЬКА Т.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті досліджено світовий досвід та соціально-економічні аспекти і перспективи виробництва екологічно чистої продукції в Україні, обґрунтовані заходи мотивації вітчизняних агровиробників до вирощування такої продукції.

Ключові слова: екологічно чиста продукція, органічне виробництво, земельні ресурси, фермерські господарства, сертифікація.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку сільського господарства на сьогодні є очевидною необхідністю, а тому традиційні технології вирощування сільськогосподарських культур мають бути істотно переглянуті не лише із позиції природокористування, але і поліпшення економічної ситуації в галузі.

Внаслідок екологічних потрясінь, що відбуваються в світі впродовж останніх десятиліть, у суспільстві стрімко зростає інтерес до екологічних проблем землеробства та постає нагальна необхідність у природному відновленні родючості ґрунтів і підтримці природної рівноваги, від чого залежить економіка сільського господарства. Переважна більшість фермерських господарств США, Китаю, Росії, Індії, Японії і всіх країн Євросоюзу стали вести свої господарства в гармонії з природою, і кінцевою метою їхньої діяльності стають екологічно збалансоване землеробство і тваринництво. Такі технології виступають альтернативою традиційному (індустріальному) землеробству, при цьому вибір органічного сільського господарства в цих країнах не означає повернення до екстенсивної технології, а передбачає пошук і впровадження нових науково обґрунтованих технологій.

Відомо, що до екологічно чистої можна віднести продукцію, яка одержана за використання екологічно чистих природних ресурсів, відповідних технологій виробництва, зберігання, транспортування і переробки та за якісними параметрами відповідає чинним стандартам і прийнятим санітарно-гігієнічним нормам.

Нині органічне (біологічне, екологічне) сільське господарство є альтернативним варіантом розвитку і підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору у провідних країнах світу. Воно сприяє формуванню стійких екосистем і забезпечує високі якісні стандарти агропродовольчої продукції, а у ряді випадків позитивно впливає і на показники ефективності функціонування, а отже й економічного зростання агросфери.

До мінімального використання отрутохімікатів і неорганічних добрив сільських товаровиробників спонукає, насамперед, попит на екологічно чисту продукцію. Спрямування агропродовольчої діяльності на шлях максимально доцільного обмеження застосування хімічних речовин, гармонійного

поєднання природних і штучних технологічних компонентів, поширення органічного виробництва в комплексі дозволить впритул наблизитися до практичної реалізації в Україні концепції сталого розвитку, яка передбачає необхідність гармонізації виробничої діяльності з відтворювальними можливостями навколишнього середовища та підвищення якості життя населення, у т.ч. через зростання безпеки харчових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням виробництва екологічно чистої продукції нині приділяють багато уваги вітчизняні та зарубіжні вчені. У цьому напрямі працювали: Є. Милованов, В. Шлапак, О. Кошій, Р. Панічев, В. Власов, І. Дідич, С. Ілляшенко, Л. Мельник, О. Прокопенко та ін. Серед іноземних науковців пошуком вирішення питань виготовлення екологічно чистої продукції займаються Р. Алексахін, А. Голубев, Г. Добиш, Л. Ернандес, А. Жученко, А. Чекерес, В. Черников та ін. Цими вченими науково доведена економічна та соціальна доцільність такої діяльності. Проте в Україні виробництво екологічно чистої продукції не набуло широкого поширення через відсутність нормативно-правового регулювання, ринків збуту такої продукції та низки інших причин.

Метою дослідження є вивчення соціально-економічних аспектів та перспектив виробництва в Україні екологічно чистої продукції та обґрунтування заходів мотивації до цього вітчизняних агровиробників.

Матеріал і методика досліджень. Методологічною базою дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних учених, статистичні дані, застосовувались діалектичні та абстрактно-логічні методи, а також методи аналізу і синтезу ведення органічного сільського господарства провідних країн світу.

Результати досліджень та їх обговорення. Проведений аналіз наукової літератури щодо ефективності екологічно чистого сільськогосподарського виробництва підтверджує, що, незважаючи на невирішеність низки законодавчих питань з цієї проблеми, в найближчій перспективі така діяльність має стати однією з найперспективніших.

За визначенням Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), органічне сільське господарство – це сільськогосподарська система, що сприяє збереженню навколишнього середовища, соціально та економічно підтримує виробництво здорових продуктів харчування, волокна і т.п. Органічне сільське господарство уникає використання хімічно синтезованих добрив, пестицидів, ветеринарних препаратів, при цьому активно використовує натуральні природні препарати з метою збільшення природної родючості ґрунтів, стійкості рослин і тварин до захворювань [1]. Виходячи з цього, можна констатувати, що впровадження технології органічного виробництва в нашій країні покликане забезпечити такі нагальні потреби:

- відтворення родючості ґрунтів і збереження довкілля;
- розвиток сільських територій і підйом рівня життя сільського населення;
- підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва;
- забезпечення споживчого ринку безпечною, здоровою, якісною продукцією;
- зміцнення експортного потенціалу держави;
- поліпшення іміджу України як виробника й експортера.

Основними цілями органічного сільського господарства є: виробництво продуктів харчування високої харчової цінності у достатніх обсягах, збереження родючості ґрунту, більш широке використання відновлювальних ресурсів у сільському господарстві, зниження рівня забрудненості навколишнього середовища.

Високий попит на органічну продукцію, в основному, формується в країнах, які досягли певного рівня економічного розвитку, де утворився прошарок населення, яке не лише вірить у корисність такого продовольства для людського організму, але й здатне платити вищу ціну за його екологічну чистоту. Так, у США вже майже 40% американців споживають органічну продукцію, при цьому 37% із них вживають ці продукти більше одного разу на день, 39% – вживають органічні продукти принаймні раз на тиждень і лише 24% вживають органічні продукти нерегулярно [2]. Щорічний приріст екологічно чистих продуктів на світовому ринку становить 25 %. На сьогоднішній частка органічної продукції на світовому ринку продуктів харчування становить 2%, а на ринку в межах Євросоюзу – 15 %. При цьому найбільший попит на таку продукцію простежується у Німеччині (рис.1), Італії та Франції.

Так, у 2011 році ринок органічної продукції в Німеччині зріс на 9% проти 2010 року і дорівнював 6,59 мільярдів євро [5]. А Швейцарія посідає перше місце в Європі за споживанням екологічно чистої

продукції на душу населення. За прогнозами експертів, у 2020 р. обсяги світового ринку екологічно чистих продуктів харчування можуть становити 200–250 млрд доларів США [3].

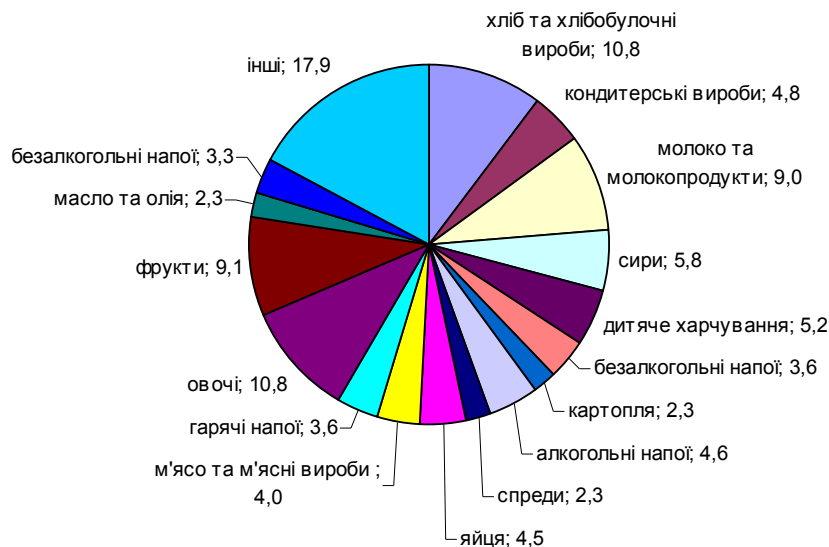

Рис. 1. Продаж органічної продукції в Німеччині, 2011 р. (складено за даними [5]).

Найрозвиненішими є ринки органічної продукції країн Північної Америки і Західної Європи, тому виробництво екологічно чистої продукції розглядається як потенційно конкурентоспроможний сегмент аграрного ринку.

У провідних країнах світу екологічний сегмент характеризується зростаючим споживчим попитом (5–10% на рік), причому ціни на такі продукти харчування вищі від аналогічної продукції, виготовленої за традиційними технологіями, в середньому на 40–50 %. При цьому італійці щорічно витрачають на придбання органічних продуктів у середньому €25 на одну особу, швейцарці – €105, датчани – €51, шведи – €47 [4].

Так, за даними Global organic farming statistics, у 2010 році визначено 10 країн – європейських лідерів в органічному сільському господарстві за площею, відведеною під органічну продукцію (рис. 2).

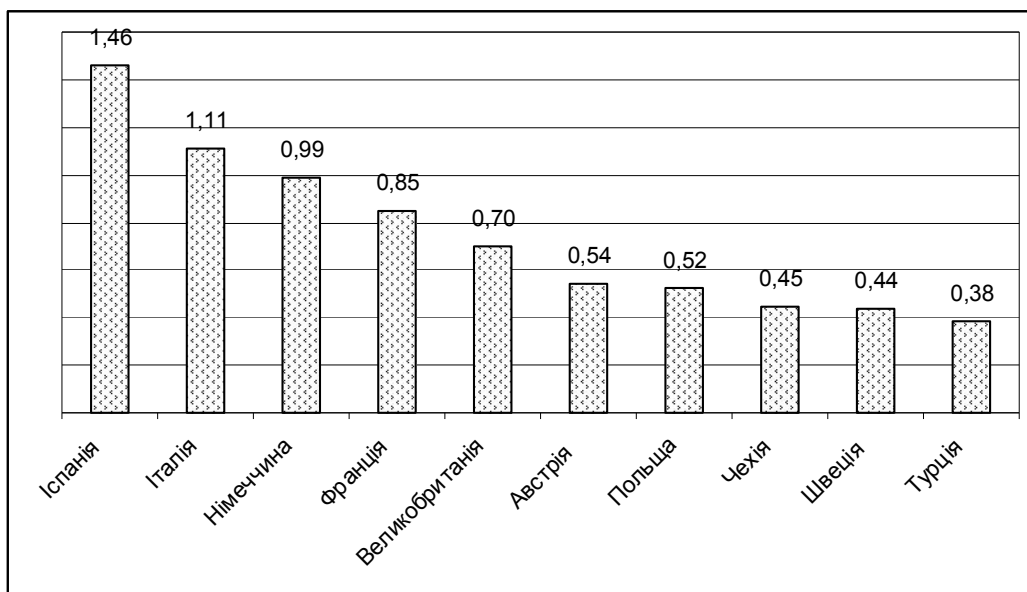

Рис. 2. Площі європейських країн, відведені під органічне сільське господарство, млн га.

Щодо загальної ситуації у світі, то із 37,04 млн га у 2010 році, зайнятих під органічну продукцію, найбільше площ припадає на Океанію – 12,14 млн га, Європу – 10 млн га та Латинську Америку – 8,39 млн га. Найменше виділено органічному сільському господарству площ в Африці – 1,08 млн га (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка органічних сільськогосподарських земель по окремих регіонах світу за 2000–2010 рр.

Рік	Регіон						
	Африка	Азія	Європа	Латинська Америка	Північна Америка	Океанія	Всього
2000	0.05	0.06	4.50	3.91	1.06	5.31	14.85
2001	0.23	0.42	5.43	4.54	1.28	5.31	17.22
2002	0.32	0.43	5.80	5.75	1.26	6.20	19.76
2003	0.36	0.49	6.20	5.96	1.41	11.25	25.67
2004	0.51	3.78	6.35	5.22	1.72	12.12	29.71
2005	0.49	2.68	6.76	5.06	2.22	11.76	28.97
2006	0.69	3.00	7.27	4.95	1.79	12.38	30.08
2007	0.86	2.89	7.77	6.42	2.29	12.07	32.31
2008	0.86	3.35	8.27	8.07	2.58	12.11	35.23
2009	1.03	3.57	9.20	8.49	2.65	12.15	37.09
2010	1.08	2.78	10.00	8.39	2.65	12.14	37.04

* Джерело: [5].

У 2010 році серед європейських країн найбільший обсяг продажу органічної продукції на внутрішніх ринках мали Німеччина, Франція та Великобританія (рис. 3).

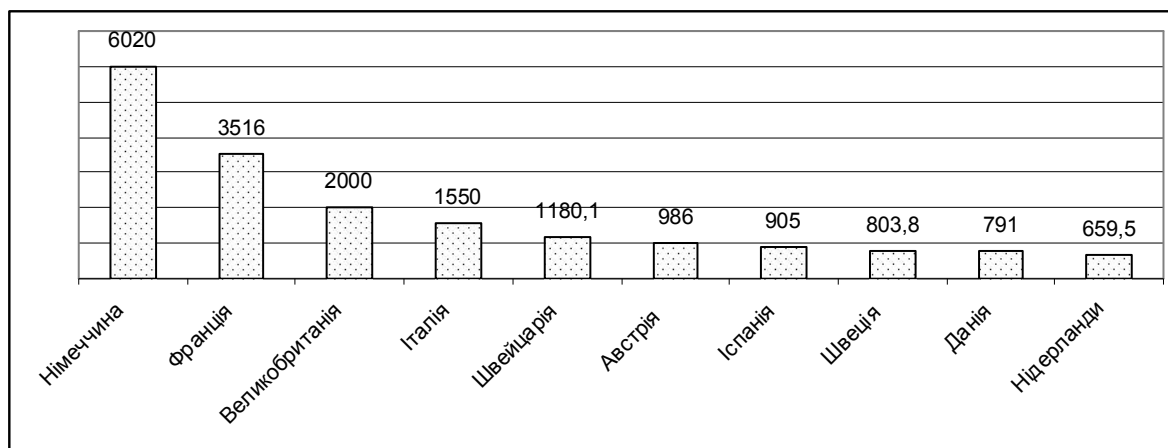

Рис. 3. Обсяги продажів органічної продукції на внутрішніх ринках у Європі, 2010 рік.

Нині у суспільстві широко поширена думка, що органічне сільське господарство економічно вигідне, насамперед, завдяки його властивості знижувати економічні ризики і підвищувати економічну та фінансову стійкість сільського господарства. Основою цього є: незалежність від закупівлі засобів виробництва; відмова від використання генетично модифікованих продуктів на всіх стадіях виробництва; зниження собівартості продукції і дії нецінових факторів попиту. Вважають, що екологічно чисту продукцію досить просто виробити звичайним способом, що важливо в умовах дефіциту фінансових коштів, тобто без внесення мінеральних добрив, пестицидів та інших засобів. Проте, це не так, оскільки виробництво екологічно чистої продукції передбачає використання більш складних, а отже, і більш витратних технологій, навіть порівняно з інтенсивними технологіями. Необхідно використовувати органічні добрива, натуральні засоби захисту рослин, а також підтримувати на необхідному рівні родючість ґрунту. Окрім цього, у виробництві органічної продукції знижується продуктивність праці сільських товаровиробників, урожайність і продуктивність. Така продукція є конкурентоспроможною порівняно з аналогічною, виро-

бленою за традиційною технологією. Але масштаби органічного виробництва залежать від нормативно-правового регулювання та державної підтримки галузі [7].

Наприклад у США, у зв'язку зі змінами податкового законодавства високими темпами зростає виробництво екологічно чистого молока, оскільки фермерам стало вигідно виробляти таку продукцію. Починаючи із 2007 р., згідно з «Поправками Харвея», корови, від яких надаються органічне молоко, мають одержувати повністю екологічно чисті корми (раніше допускалося для годівлі тварин використовувати 20% кормових культур, вирощених традиційним способом). Оскільки ціни на таке молоко не підвищилися, то додаткові витрати покриваються за рахунок сум, які вивільнюються у результаті зниження податків [3].

Уряд Канади збільшив інвестиції в органічне виробництво до 6,136 мільйонів доларів; у Великобританії виплати фермерам, які займаються органічним землеробством, збільшені вдвічі.

У країнах Європейського Союзу для екологічно орієнтованих підприємств встановлені додаткові заходи державної підтримки на різних рівнях – загальноєвропейському, державному (національному) і регіональному. Так, держава підтримує екологічну інспекцію, службу екоконсалтингу, збутові і постачальницькі організації, екологічні насінневі та племінні господарства, наукові організації, союзи, партнерства і спеціальні програми екологічного сільського господарства.

За даними ІФОАМ, нині в світі налічується понад 1,8 мільйонів товаровиробників, які працюють на 37 млн га сільськогосподарських земель, що використовуються для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Загалом понад 558 тисяч ферм у 108 країнах світу є органічними, а у сферах виробництва, переробки, торгівлі та розповсюдження таких продуктів зайнято мільйони людей [6].

За кількістю органічних земель лідирують Австралія та Аргентина, сумарна площа їх органічних сільськогосподарських угідь становить понад 44% від загальносвітових органічних площ. У Європі найвищим цей показник є в Швейцарії та скандинавських країнах – вище 10% [1].

Дослідженнями встановлено, що Україна володіє необхідним земельним потенціалом для розвитку органічного виробництва. Аналіз еколого-токсикологічного стану орних земель дозволив виділити 4 регіони (Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський і Північно-східно-Луганський), які мають найбільші перспективи щодо вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів, а виробництво екологічно чистих продуктів харчування розпочалося близько 10 років тому за підтримки міжнародних, переважно європейських організацій [8].

У 2003 р. в Україні розвиток виробництва екологічно чистих харчових продуктів та продуктів з високими оздоровчими властивостями з овочевих та зернових культур був законодавчо передбачений як середньостроковий пріоритетний напрям інноваційної діяльності. Тоді ж розпочалася робота над проектом Закону України «Про органічне землеробство», який у травні 2007 р. було прийнято за основу, у квітні 2011 року прийнято у другому читанні, проте вже у травні цього ж року відхилено Президентом.

На сьогодні ринок органічної продукції в Україні не піддається чітким кількісним оцінкам, лише відомо, що під органічним землеробством зайнято менше 1 % ріллі, а частка органічної продукції в загальному обсязі валової продукції сільського господарства також складає менше 1 % [1]. Водночас ступінь готовності вітчизняного продовольчого ринку до поглинання екологічно чистої продукції зростає із підвищенням добробуту населення країни.

За даними Федерації органічного руху України, вітчизняний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів почав розвиватись у 2006-2007 рр., досягнувши у 2008 році 600 тис. євро; 2009 – 1,2 млн євро; 2010 році – 2,4 млн євро, а в 2011 р. – 5,1 млн євро [6].

Останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості переробних компаній, що розпочинають бізнес у цьому сегменті ринку (рис. 4). За прогнозами, цей сегмент українського ринку до 2015 року зросте до 139 млн дол. США. Враховуючи, що органічна їжа дорожча за аналогі, то її вважають товаром для багатих. Оцінювальна ємність українського ринку органічних продуктів дорівнює 3–5 %, хоча Програмою розвитку села на період до 2015 р. передбачено довести частку органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 відсотків та впровадити у практику базові агроекологічні вимоги і стандарти відповідно до регламентів ЄС.

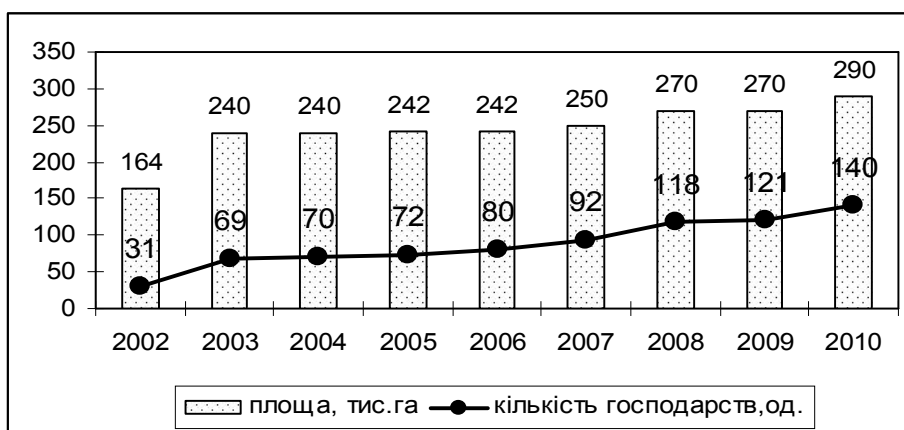

Рис. 4. Площа сільськогосподарських угідь в Україні, сертифікованих відповідно до органічних стандартів, га [4].

Як наслідок, на початок 2011 року в Україні працювало близько 140 сертифікованих органічних господарств, які використовували понад 290 тис. га сільськогосподарських угідь. Проте відсутність офіційної статистики свідчить, що ці показники є умовними [4].

Висновки. На сьогодні вітчизняне органічне сільське господарство залишається поза законодавчим полем, що безперечно ускладнює його розвиток та впровадження механізму стимулювання, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, водних та інших природних ресурсів. І навіть, якщо недобросовісні виробники використовують в оформленні упаковок продовольчих товарів позначки «біо», «еко», «без ГМО», при цьому вони не мають ніякого відношення до органічних методів ведення сільського господарства.

Разом з тим, галузь досить динамічно розвивається і Україна має позитивний досвід експорту органічної продукції, переважно з ініціативи окремих ентузіастів. Подальший розвиток органічного сільського господарства, формування відповідного повноцінного сегмента внутрішнього продовольчого ринку і розширення експорту органічної продукції залежать від чинників різного рівня й напряму дії, основним з яких залишається державна підтримка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України [Електронний ресурс] / Є.В. Милованов. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Pukh/2009/257.pdf.
2. Сокол Л.М. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства [Електронний ресурс] / Л.М. Сокол, В.В. Підліснюк // Екологічна безпека. – 2008. – Вип. 3–4. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Ільків Л. Екологічно чисте виробництво: зарубіжний досвід та Україна [Електронний ресурс] / Л. Ільків. – Режим доступу: <http://confnarv.at.ua>.
4. Маслак О. Ринок органіки в Україні: стан та перспективи [Електронний ресурс] / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2012. – № 9 (232). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua>.
5. Willer H. Organic Agriculture Worldwide: Current Statistics [Електронний ресурс] / H. Willer // Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, Switzerland. – Режим доступу: www.fibl.org.
6. Органік в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>.
7. Безус Р.М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи / Р. М. Безус, Г.Я. Антонюк // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 47-52.
8. Корніцька О.І. Еколого-економічне оцінювання виробництва органічної продукції / О.І. Корніцька // Агроекологічний журнал. – 2009. – № 1. – С. 66-68.

Мировой опыт и отечественная практика производства экологически чистой сельскохозяйственной продукции Т.В. Сокольская

В статье исследованы мировой опыт, социально-экономические аспекты и перспективы производства экологически чистой продукции в Украине, обоснованы мотивационные мероприятия отечественных агропроизводителей по выращиванию такой продукции.

Ключевые слова: экологически чистая продукция, органическое производство, земельные ресурсы, фермерские хозяйства, сертификация.

World experience and national practice in production of ecologically clean agricultural products T. Sokolska

In the article has been investigated the world experience and socio-economic aspects as well as prospects of production ecologically clean products in Ukraine, established motivative actions for domestic producers of agricultural products in growing such products.

Key words: ecologically clean products, organic production, landed resources, farms, certification.